

بانگذاری در آینه شریعت

حجت الاسلام دکتر سیدعباس موسویان

سید محمد فیروز آبادی

انتشارات وثوق

بانگداری در آینه شریعت

• نویسندگان: حجت الاسلام دکتر سید عباس موسویان، سید محمد فیروزآبادی

• ویراستار: حسین آرزومندی

• نوبت چاپ: اول، ۱۳۸۷ • شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه

• قیمت: ۲۰۰۰ تومان • همه حقوق محفوظ است.

شابک: ۹۷۸-۹۶۳-۲۵۹۴-۳۶-۸

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به مؤسسه مالی و اعتباری انصار می باشد.

ناشر: انتشارات وثوق

آزم. خیابان صفائییه، کوچه ممتاز، فرعی اول، سمت راست، پلاک ۲۳

تلفن: ۷۷۳۵۷۰۰ - ۷۷۳۱۸۶۶ همراه: ۰۹۱۲۲۵۲۵۸۳۹

فهرست مطالب

مقدمه مؤسسه	۱۳
مقدمه مؤلفان	۲۱

فصل اول: کلیات و تعاریف

تعریف فقه و اهمیت آن	۲۵
تقسیم‌بندی علم فقه	۲۷
اهمیت فقه معاملات بانکی	۳۰
تعریف بانک	۳۱
نقش بانک در اقتصاد	۳۳
بانک و ربا	۳۴
سؤالات فصل اول	۳۶

فصل دوم: ربا و شبهات معاصر

مدرك حكم تحريم ربا	۳۹
وضعيت اقتصادى جزیره العرب در عصر تشريع	۴۰
ماهيت ربای عصر تشريع	۴۲
کيفيت تحريم ربا در قرآن	۴۴
مراحل تشريع حرمت ربا	۴۵
مرحله نخست: تحريم ربا برای پیامبر ﷺ	۴۵

- مرحله دوم: ناپسند شمردن رباخواری ۴۶
- مرحله سوم: نقل حکایت عبرت آموز رباخواری یهود ۴۶
- مرحله چهارم: تحریم ربای فاحش ۴۷
- مرحله پنجم: تحریم قاطع و کلی ربا ۴۸
- نقد و بررسی نظریه تحریم تدریجی ربا ۵۰
- ربا در سنت ۵۱
۱. ربا از گناهان کبیره است ۵۱
۲. رباخواری بدترین شغل ۵۲
۳. ربا امری پیچیده ۵۳
۴. حبله برای رباخواری ۵۳
۵. عقوبت رباخوار ۵۴
۶. حرمت شهادت و کتابت ربا ۵۵
۷. علت تحریم ربا ۵۵
- انواع ربا ۵۶
۱. ربای قرضی ۵۶
- تحریم هر نوع زیاده‌ای ۵۸
۲. ربای معاملی ۵۹
- تعریف و شرایط ربای معاملی ۵۹
- شباهت ربا ۶۰
- الف. اختصاص ربا به زیاده فاحش ۶۱
- نقد این دیدگاه ۶۳
- ب. اختصاص ربا به زیاده در قرض‌های مصرفی ۶۴
- نقد این دیدگاه ۶۶
- سوالات فصل دوم ۶۹

فصل سوم: قراردادهای شرعی

۷۴	انواع قراردادها
۷۵	قراردادهای لازم و جایز
۷۶	شرایط قرارداد
۷۷	شرایط طرفین قرارداد
۷۹	شرایط متعلق قرارداد
۸۰	شرایط ضمن عقد
۸۲	قراردادهای انتفاعی و غیرانتفاعی
۸۴	سؤالات فصل سوم

فصل چهارم: عملیات بانکی در بانکداری بدون ربا

۸۸	۱. تجهیز منابع پولی
۹۰	۱/۱. حساب جاری (قرض الحسنه)
۹۲	۱/۲. حساب پس انداز (قرض الحسنه)
۹۴	۱/۳. سپرده‌های سرمایه‌گذاری مدت‌دار
۹۸	۲. تخصیص منابع پولی
۹۹	۲/۱. قرض الحسنه
۱۰۰	۲/۲. قراردادهای مبادله‌ای
۱۰۰	۲/۲/۱. فروش اقساطی
۱۰۴	۲/۲/۲. اجاره به شرط تملیک
۱۰۷	نتیجه
۱۰۸	۲/۲/۳. معاملات سلف
۱۰۹	۲/۲/۴. خرید دین
۱۱۲	۲/۲/۵. جعاله

- ۲/۳. قراردادهای مشارکتی ۱۱۴
- ۲/۳/۱. مضاربه ۱۱۴
- ۲/۳/۲. مشارکت مدنی ۱۱۷
- ۲/۳/۳. مشارکت حقوقی ۱۱۸
- ۲/۳/۴. مزارعه ۱۱۹
- ۲/۳/۵. مساقات ۱۲۰
- ۲/۴. سرمایه‌گذاری مستقیم ۱۲۱
- ویژگی‌های شیوه‌های تخصیص منابع و اعطای تسهیلات در
بانکداری بدون ریای ایران ۱۲۲
۳. خدمات بانکی ۱۲۴
- ۳/۱. دریافت و پرداخت قبوض ۱۲۵
- ۳/۲. حواله‌جات بانکی ۱۲۵
- ۳/۳. ضمانت‌نامه بانکی ۱۲۶
- انواع ضمانت‌نامه‌های بانکی ۱۲۷
۱. ضمانت‌نامه شرکت در مناقصه و مزایده ۱۲۷
۲. ضمانت‌نامه حسن انجام کار ۱۲۸
۳. ضمانت‌نامه پیش‌پرداخت ۱۲۸
۴. ضمانت‌نامه دوره تضمین (استرداد کسور وجه‌الضمان) ۱۲۸
۵. ضمانت‌نامه گمرکی ۱۲۹
۶. ضمانت‌نامه‌های ارزی در قبال بروات وصولی اسنادی ۱۳۰
۷. ضمانت‌نامه در قبال ضمانت‌نامه بانک‌های خارجی ۱۳۰
- سررسید ضمانت‌نامه‌های بانکی ۱۳۱
- تضمین ضمانت‌نامه‌های بانکی ۱۳۱
- ماهیت فقهی و حقوقی ضمانت‌نامه‌های بانکی ۱۳۲

۳/۴. گشایش اعتبارات اسنادی.....	۱۳۴
۳/۵. وصول اسناد و بروات.....	۱۳۶
۳/۶. صندوق امانات.....	۱۳۷
۳/۷. وکالت و وصایت.....	۱۳۸
۴. خرید و فروش اوراق بهادار.....	۱۳۹
۵. خرید و فروش ارز و سکه.....	۱۴۰
۶. سرمایه‌گذاری مستقیم.....	۱۴۰
سوالات فصل چهارم.....	۱۴۳

فصل پنجم: جریمه تأخیر تأدیه

تأخیر تأدیه در قوانین ایران قبل از انقلاب اسلامی.....	۱۴۶
تأخیر تأدیه در قوانین ایران بعد از انقلاب اسلامی.....	۱۴۷
الف. الغای قوانین و آیین نامه‌های مربوط به خسارت تأخیر تأدیه قبل از انقلاب.....	۱۴۷
ب. موافقت شورای نگهبان با دریافت جریمه تأخیر تأدیه توسط بانک‌ها.....	۱۴۸
ج. موافقت مجمع تشخیص مصلحت با توسعه دریافت جریمه تأخیر تأدیه از سوی بانک‌ها.....	۱۴۹
د. جواز دریافت خسارت تأخیر تأدیه برای دارندگان چک.....	۱۵۰
ه. جواز دریافت خسارت تأخیر تأدیه برای همه طلب‌کاران.....	۱۵۲
مستندات فقهی قوانین مصوب.....	۱۵۳
آرای فقهی مراجع تقلید.....	۱۵۴
جواز دریافت جریمه تأخیر تأدیه به صورت شرط ضمن عقد.....	۱۵۵
الف. احتمال صدق ربای فرضی.....	۱۵۷
ب. احتمال صدق تعدید مهلت در مقابل افزایش بدهی.....	۱۵۸

- ج. احتمال حیلہ‌ای برای دریافت ربا ۱۶۰
- سوالات فصل پنجم ۱۶۴
- فصل ششم: کارت‌های اعتباری در بانکداری بدون ربا**
- کارت‌های اعتباری در بانکداری متعارف (ربوی) ۱۶۶
- عناصر تشکیل دهنده کارت‌های اعتباری ۱۶۶
- رابطه حقوقی کارت‌های اعتباری ۱۶۷
- عوااید صادرکنندگان کارت‌های اعتباری ۱۶۸
- بررسی فقهی معامله با کارت‌های اعتباری ۱۷۰
- راه‌حل‌های فقهی استفاده از کارت‌های اعتباری در بانکداری بدون ربا ۱۷۱
۱. طراحی کارت اعتباری براساس قراردادهای بیع و حواله و جریمه تأخیر تأدیه ۱۷۲
۲. طراحی کارت اعتباری براساس قراردادهای بیع و جعاله و جریمه تأخیر تأدیه ۱۷۴
۳. طراحی کارت اعتباری براساس قراردادهای بیع نسبه، ضمانت و وکالت ۱۷۵
۴. طراحی کارت اعتباری براساس خرید و فروش وکالتی ۱۷۷
۵. طراحی کارت اعتباری براساس قرارداد فروش وکالتی ۱۷۹
۶. طراحی کارت اعتباری براساس قراردادهای بیع نسبه و حواله ۱۸۰
۷. طراحی کارت اعتباری براساس بیع نسبه و خرید دین (تنزیل) ۱۸۲
- جمع‌بندی راه‌حل‌های گوناگون ۱۸۴
- سوالات فصل ششم ۱۸۶
- منابع و ماخذ ۱۸۹

مقدمه مؤسسه

«من ذاالذی یقرض الله قرضاً حسناً فیضاعفه له أضعافاً کثیره»

بقره، آیه ۲۴۵

کیست آن کس که به خدا وامی نیکو دهد تا آن را برای او چند

برابر بپردازد؟

«من ذاالذی یقرض الله قرضاً حسناً فیضاعفه له وله اجر کریم»

حدید، آیه ۱۱

کیست آن کس که به خدا وامی نیکو دهد تا برای وی دو چندان

گرداند و او را پاداشی خوش باشد؟

فعالیت پولی و بانکی توسط هر شخص بدون آگاهی از ابعاد شرعی آن می‌تواند موجب خسران دنیا و آخرت وی شود و در مکتبی که نیست عمل، اهمیت بسزایی در ارزیابی نتایج عمل توسط حضرت حق تعالی دارد توجه به این نکته در خیر دنیا و آخرت، غیر قابل گذشت است.

فقه اسلام صرف‌نظر از دیدگاه‌های فرعی موجود در آن به عنوان مرجع اصلی تدوین الگوی عملی در کلیه قراردادهای اجتماعی از جمله معاملات اسلامی، حاوی اصولی است که استنتاج از این اصول بسته به شرایط زمانی، مکانی و انسانی، لزوماً به نقطه‌ای واحد نمی‌رسد و وجود اختلاف نظر، امری طبیعی است. این موضوع در سطح مراجع تقلید جای بحث خود را دارد ولی در مقام مقلد، طبیعی است که مصوبات مراجع قانونی، حجت

محسوب می‌شود و موجبات آرامش خاطر را فراهم می‌کند. وجود شورای محترم نگهبان به عنوان مسئول تأیید شرعی قوانین و مقررات جاری در کشور نقش اساسی در فرآیند قانون گذاری کشور ایفا می‌کند.

مؤسسه مالی و اعتباری انصار در کنار این حجت از وجود نمایندگی معظم ولی فقیه نیز بهره می‌گیرد که این سرمایه موجب آرامش خاطر بیشتر در فرد فرد کارکنان خدوم مؤسسه می‌شود؛ کارکنانی که رعایت مسائل شرعی را در کلیه شئون زندگی خود، سرلوحه قرار داده و آگاهانه آنها را مراعات می‌کنند.

کارکنان این مؤسسه همواره تلاش می‌کنند با توسعه آگاهی خود از ابعاد شرعی و علمی عملیات بانکداری اسلامی، ضمن ارائه خدمت به اتحاد مردم عزیز میهن اسلامی، دنیا و آخرت خود را آباد سازند. مدیریت مؤسسه نیز خود را موظف می‌داند بستر این آموزش را فراهم سازد. تهیه این کتاب که به صورت حضوری و غیرحضوری آموزش داده می‌شود بخشی از این تلاش است که امیدواریم مقبول حضرت حق تعالی قرار گیرد.

با توجه به این که یکی از عمده ترین اهداف اقتصاد اسلامی جلوگیری از انباشت سرمایه بدون بهره‌گیری از آن (کنز مال) بوده و در این راستا خصوصاً با نظر به این امر که بسیاری از افراد و خانواده‌ها غالباً سرمایه‌های کوچکی را فراهم می‌سازند که بهره‌گیری از آن بر ایشان میسر نمی‌باشد، مؤسسات پولی و بانک‌ها این‌گونه سرمایه‌ها را جذب و با استفاده بهینه از آن، صاحبان سرمایه را متفع می‌سازند.

در نتیجه ایجاد چنین نهادهایی به کمک خانواده‌ها و سایر نهادهای

اقتصادی جامعه و... از کنز (راکدماندن) نقدینگی جلوگیری می‌کند و آن را در جریان به کارگیری سایر سرمایه‌ها شامل سرمایه مادی و فیزیکی، انسانی، دانش و اجتماعی مورد استفاده قرار می‌دهد و موجب تسریع در رشد و توسعه اقتصادی می‌شود.

در راستای تحقق اهداف اساسی اشاره شده، مؤسسه مالی و اعتباری انصار با نام اولیه صندوق پس انداز و قرض الحسنه انصار المجاهدین باهدف حمایت و پشتیبانی مالی از رزمندگان هشت سال دفاع مقدس و نیروهای سپاه پاسداران انقلاب اسلامی هم‌زمان با سالروز میلاد با سعادت پیامبر عظیم الشان اسلام صلوات الله علیه در سال ۱۳۶۷ فعالیت خود را با راه‌اندازی یک شعبه در میدان بهارستان تهران آغاز نمود.

این مجموعه فعالیت خود را با وجوه اهدایی حضرت امام خمینی (ره) آغاز کرد، که برکات این حضور سبز کماکان موجب رشد و تعالی مؤسسه می‌باشد.

صندوق پس انداز و قرض الحسنه انصار المجاهدین در سال ۱۳۷۱ با توجه به قانونمندی فعالیت‌های مالی صندوق‌های قرض الحسنه اقدام به اخذ مجوزهای لازم از مراجع ذیربط نموده و پس از طی مراحل مختلف در نهایت موفق به اخذ مجوز فعالیت از مسئولان امر گردیده و در نهایت با شماره ۶۵۷۷ در اداره ثبت شرکت‌ها به ثبت رسید. در پی آن اقدام به گسترش فعالیت و ارائه خدمات در سطح کشور نموده و به منظور بهره‌مند نمودن هم‌وطنان عزیز از انواع خدمات صندوق بر ظرفیت نیروی انسانی و تعداد شعب خود افزود.

در پی اعلام سیاست‌های جدید پولی و مالی جمهوری اسلامی در ارتباط با اعطای مجوز برای راه‌اندازی مؤسسات مالی و اعتباری و نیز

بانک‌های خصوصی در سال ۱۳۸۴ مدیران صندوق اقدام به اخذ موافقت اصولی از بانک مرکزی جمهوری اسلامی برای تبدیل صندوق پس‌انداز و قرض الحسنه انصار المجاهدین به مؤسسه مالی و اعتباری نمودند که در تاریخ ۸۴/۰۳/۰۳ با این درخواست موافقت شده و انتظارات و خواسته‌های مسئولان محترم بانک مرکزی جمهوری اسلامی به مدیریت مؤسسه اعلام و سریعاً نسبت به عملی شدن این خواسته‌ها اقدام گردید به نحوی که در حال حاضر این مؤسسه از هر نظر آماده ارائه هر گونه خدمات و تسهیلات در قالب بانکداری اسلامی و نیز انجام عملیات جدید بانکداری و اتصال به شبکه بین بانکی موسوم به شتاب در بیش از ۶۰۰ شعبه در سراسر کشور می‌باشد.

به منظور آشنایی بیشتر خوانندگان با مؤسسه مالی و اعتباری انصار به گوشه‌هایی از خدمات و امکانات این مؤسسه به طور اختصار اشاره می‌شود:

۱- مدیران مؤسسه انصار بر این باورند که با بهره‌گیری از دانش روز و فن‌آوری پیشرفته، جوابگوی نیازها و انتظارات مالی هموطنان عزیز می‌باشند. بر این اساس، مؤسسه به عنوان یکی از پیشگامان راه‌اندازی سیستم بانکداری الکترونیک در بین بانک‌ها و مؤسسات مالی و اعتباری، در این عرصه فعالیت خویش را آغاز و سیستم یک پارچه مالی انصار (سیما) را به منظور برخورداری هموطنان عزیز از خدمات بانکی الکترونیکی ارائه و بدین وسیله علاوه بر ترغیب و تشویق سایر بانک‌ها و مؤسسات به استفاده از این امکانات، تمامی شعب مؤسسه در سراسر کشور شعبه مشتری محور محسوب شده و قادر به انجام عملیات دریافت و پرداخت در هر نقطه‌ای از

کشور باشد تا از این طریق هموطنان عزیز خصوصاً مشتریان گرامی مؤسسه در وقت و سرمایه خویش صرفه جویی نموده و از رفاه و آسایش و بیش از هر چیز از امنیت خاطر و آرامش برخوردار شوند.

در همین راستا مؤسسه مالی و اعتباری انصار به عنوان اولین مؤسسه مالی و اعتباری به منظور ارائه خدمات بهینه به مشتریان اقدام به نصب و راه اندازی دستگاه های خود پرداز (ATM) در سراسر کشور نموده و برای نخستین بار کارت های بانکی ویژه ای را با قابلیت های منحصر به فرد تحت نام انصار کارت به مشتریان خود ارائه نمود، که تاکنون نیز برخی از ویژگی های این کارت، انحصاری است؛ از جمله این که از طریق کیف پول الکترونیکی این کارت حتی در صورت قطع ارتباط تلفنی (OFFLINE) می توان از حساب مربوط تا سقف دو میلیون ریال در هر ساعت از شبانه روز برداشت نمود.

با توجه به این که مؤسسه از آغاز با نام صندوق پس انداز و قرض الحسنه انصار المجاهدین و در راستای تحقق بخشیدن به سنت زیبای قرض الحسنه فعالیت خود را آغاز نمود، در طول دوران حیات خویش بیشترین وجه همت خویش را به این امر معطوف داشته تا سنت حسنه قرض الحسنه را زنده نگه داشته و از طریق پرداخت تسهیلات در قالب قرض الحسنه به صاحبان حساب و سایر مشتریان خود علاوه بر ترویج فرهنگ اعطای قرض الحسنه، مشکلات پیش روی آنان را حل و در راستای تحقق عدالت اجتماعی گام بردارد.

در همین راستا تاکنون حدود هزاران میلیارد ریال وام قرض الحسنه به متقاضیان پرداخت گردیده که پرداخت این میزان وام قرض الحسنه،

مؤسسه را در زمینه اعطای تسهیلات قرض الحسنه پیشگام این عرصه و پرچم دار این سنت خدایسندانه اسلامی معرفی نموده است. پرداخت وام قرض الحسنه در حال حاضر نیز از جمله سیاست‌های اساسی این مؤسسه محسوب شده به طوری که بخش عظیمی از تسهیلات اعطایی به مشتریان در همین قالب پرداخت می‌گردد.

۲- یکی از دغدغه‌ها و حساسیت‌های راهبردی مؤسسهٔ انصار، توجه به رعایت دقیق موازین شرعی و قواعد فقه اقتصادی و اصول بانکداری بدون ربا در مجموعه عملیات پولی و مالی این مؤسسه می‌باشد. در این راستا از آغاز تا کنون، مؤسسه انصار گروه ویژه‌ای را به منظور تطبیق بخش نامه‌ها و آیین نامه‌ها و عملکرد عوامل شاغل در این مؤسسه با موازین شرعی و قوانین بانکداری تشکیل داده که این گروه به طور مداوم و با دقت فراوان به این امر توجه نموده و سعی بلیغ در توسعه و تعمیق ارزش‌های اسلامی در کلیه سطوح مؤسسه داشته و دارند.

۳- در راستای تحقق اهداف از پیش تعیین شده و راهبردهای مدوّن مؤسسه، مدیران ارشد آن بر این باورند که تنها سازمان‌ها و مؤسساتی به اهداف خود نایل خواهند شد که آموزش مستمر و مداوم کارکنان را سرلوحه فعالیت‌ها و افزایش دانش و آگاهی آنان را وجهه همت خود قرار دهند به همین دلیل فعالیت‌های آموزشی در مؤسسه مالی و اعتباری انصار در تمامی حوزه‌های مرتبط با فعالیت مؤسسه، اصلی‌ترین امور به حساب آمده و تمامی سطوح مدیریتی مؤسسه با تمام توان از توسعه و تعمیق آموزش نیروی انسانی حمایت می‌کنند.

با توجه به این که براساس بررسی‌های به عمل آمده و تجارب حاصله

در طول مدت فعالیت مؤسسه، آموزش‌های متداول و معمول در سیستم آموزش عالی کشور پاسخگوی نیازهای این مؤسسه نمی‌باشد، یکی از اهداف اصلی مؤسسه در حوزه آموزش، ایجاد سیستم جدید آموزشی است تا افراد شاغل در مؤسسه علاوه بر آشنایی با کلیات بانکداری اسلامی و سایر مقررات جاری بانکی حاکم در کشور، با ضوابط و مقررات و دستورالعمل‌ها و بخش‌نامه‌های مؤسسه انصار نیز آشنایی کامل و کافی داشته بدین طریق در ارائه خدمات به مشتریان عزیز توفیق بیش از پیش داشته باشند.

۴- با توجه به این که آموزش، زمانی از اثر بخشی مطلوب برخوردار است که علاوه بر کارکنان مؤسسه، مشتریان و مراجعان به مؤسسه نیز با مباحث مربوط به بانکداری اسلامی و خدمات و تسهیلاتی که از این طریق برای آنان فراهم می‌گردد آشنا باشند تا علاوه بر اینکه از این خدمات و تسهیلات بهره‌مند گردند از شائبه انجام معاملات خارج از چهارچوب قواعد دینی و شرعی نیز دور شوند، مؤسسه مالی و اعتباری انصار بر خود فرض می‌داند به همه مخاطبان خود خصوصاً اهل فن آگاهی‌های لازم را انتقال داده و امکان آشنایی بیش از پیش آنان را با این مباحث فراهم نماید، که به عنوان اولین گام، کتاب مذکور با استفاده از قابلیت‌های محققان و پژوهشگران این عرصه تهیه و در اختیار علاقمندان و اهل نظر قرار گرفته است.

امید که این تلاش، مرضی خداوند متعال و مقبول اهل فن قرار گیرد.

مؤسسه مالی و اعتباری انصار

مقدمه مؤلفان

بعد از پیروزی انقلاب اسلامی، جامعه ایران رویکردی مضاعف به دین نمود و تلاش شد تا افزون بر رفتارهای فردی، قوانین و مقررات نهادها و مؤسسات اجتماعی نیز بر اساس تعالیم نورانی اسلام تنظیم شود. یکی از این مؤسسات که نقش گسترده و مهمی در زندگی مردم داشته و دارد بانکها و مؤسسه‌های مالی و اعتباری هستند که روزانه بیش از ده‌ها هزار معامله در آنها صورت می‌گیرد. برای اصلاح قوانین و مقررات و تصفیة آنها از قوانین ربوی تلاش‌های زیادی صورت گرفت که مهم‌ترین آنها تصویب قانون «بانکداری بدون ربا» در شهریور سال ۱۳۶۲ و اجرای آن از ابتدای سال ۱۳۶۳ بود. این قانون که تفاوت‌های اساسی با قانون بانکداری سابق ایران داشت، مبتنی بر فقه اسلام می‌باشد و اجرای صحیح آن در گرو آموزش صحیح مباحث فقهی عملیات بانکی است. کتاب حاضر که درصدد تبیین فقه عملیات بانکی در بانکداری بدون ریاست، از شش فصل تشکیل شده است. در فصل نخست با ارائه تعاریف و کلیاتی پیرامون تعریف و جایگاه فقه به اهمیت بررسی مباحث فقهی بانکداری می‌پردازد. فصل دوم با ارائه تعریفی کاربردی از ربا، به شبهات پیرامون آن می‌پردازد. فصل سوم با بررسی ماهیت قراردادهای

شرعی، انواع و شرایط صحت آنها را بررسی متنی کند. فصل چهارم، عملیات مختلف بانکی در بانکداری بدون ربای ایران را به بحث می‌گذارد و بالاخره فصل پنجم و ششم، دو مبحث از مباحث اساسی بانکداری؛ یعنی بحث جریمه تأخیر و استفاده از کارت‌های اعتباری در بانکداری بدون ربا را بررسی می‌کند.

حجت الاسلام دکتر سید عباس موسویان
سید محمد فیروز آبادی